

PRIEGLBSTĮ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ INTEGRACIJOS PROBLEMAS LIETUVOJE

Aistė Bartkevičienė

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas abartkeviciene@gmail.com

Dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolo Romerio universitetas,
Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas ritara@mruni.eu

Pateikta 2012 m. vasario 13 d.

Parengta spausdinti 2012 m. balandžio 12 d.

Anotacija

Straipsnyje atskleidžiamos prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos Lietuvoje problemos įsidarbinimo, švietimo, būsto, sveikatos priežiūros, socialinių ryšių srityse. Pasirinkta mišri tyrimo strategija: prieglobstį gavusių asmenų apklausos raštu metodus naudojant klausimyną ir pusiau struktūruotas interviu su darbuotojais, atsakingais už integracijos proceso vykdymą. Tyrimas atskleidė, kad prieglobstį gavusių užsieniečių asmeninės problemos integruojantis į Lietuvos visuomenę yra: motyvacijos, pasitikėjimo savimi, išsilavinimo stoka, profesijos neturėjimas ir lietuvių kalbos nemokėjimas, kasdieninio gyvenimo įgūdžių stoka; išorinės problemos glūdi pačioje integracijos sistemoje:

įsidarbinimo, švietimo, būsto, sveikatos priežiūros, socialinių ryšių srityse stokojama paslaugų prieinamumo ir neatsižvelgiama į prieglobstį gavusių užsieniečių individualius poreikius.

Reikšminiai žodžiai: prieglobsčio prašytojas, pabėgėlis, papildoma apsauga, prieglobsčio suteikimas, integracija, integracijos problemos.

Įvadas

Lietuva 1997 m. ratifikavusi 1951 m. Ženevos konvenciją, įsipareigojo teikti prieglobstį užsieniečiams, kurie paliko savo kilmės šalį dėl karo, persekiojimo ar šiurkščių žmogaus teisių pažeidimų. Įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 66 str. nustatyta, kad prieglobstis Lietuvos Respublikoje – tai pabėgėlio statuso, papildomos apsaugos, laikinosios apsaugos suteikimas užsieniečiui (*Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73-2539; *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 93-3984). *Pabėgėliu* (86 str.) laikomas užsienietis, kuris dėl patirto persekiojimo savo kilmės valstybėje arba dėl baimės patirti tokį persekiojimą negali naudotis savo kilmės šalies gynyba. Toks persekiojimas turi būti susijęs su rase, religija, tautybe, priklausymu tam tikrai socialinei grupei ar politiniams įsitikinimams. Pabėgėlio statusą gavusiems asmenims išduodamas leidimas nuolat gyventi Lietuvoje (galioja 5 metus, vėliau pratęsiamas). *Papildoma apsauga* (87 str.) gali būti suteikiama prieglobsčio prašytojui, kuris yra už savo kilmės valstybės ribų ir negali ten grįžti dėl visiškai pagrįstos baimės, kad jis bus kankinamas, su juo bus žiauriai, nežmoniška elgiamasi arba bus žeminamas jo orumas ar jis bus tokiu būdu baudžiamas; yra grėsmė, kad jo kaip žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės bus pažeistos; yra grėsmė jo gyvybei, sveikatai, saugumui ar laisvei dėl paplitusios prievartos, kuri kyla karinio konflikto metu arba kuri sudaro sąlygas sistemingiems žmogaus teisių pažeidimams. Papildomą apsaugą gavusiems asmenims išduodamas leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje vienus metus, vėliau, jeigu išlieka pagrindas asmeniui išsaugoti papildomos apsaugos statusą, papildoma apsauga ir leidimas laikinai gyventi Lietuvoje suteikiami dar vieniems metams. *Laikinoji apsauga* (92 str.) – Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimu suteikiama esant masiniam užsieniečių antplūdžiui. Pats užsienietis kreiptis dėl tokios apsaugos neturi teisės. Ši apsaugos forma Lietuvoje dar nebuvo suteikta.

Remiantis Migracijos departamento duomenimis, pagal prieglobsčio suteikimo formas nuo 1997 m. Lietuvoje pabėgėlio statusas suteiktas 148 užsieniečiams, papildoma apsauga – 3400 asmenų; 1 428 užsieniečiams atsisakyta suteikti prieglobstį, o 1 421 prašymo dėl prieglobsčio suteikimo nagrinėjimas nutrauktas. Prašymų suteikti prieglobstį kiekvienais metais gaunama vis daugiau. Palyginti su 2010 m., šių prašymų skaičius 2011 m. padidėjo 4,8 proc. (Migracijos departamentas, 2012). Suteikus užsieniečiui prieglobstį, jam Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka taikoma socialinė integracija. Tai ilgas ir nuolatinis bendradarbiavimo procesas tarp prieglobstį gavusio užsieniečio ir priimančios visuomenės, kuriame pastebimos asmeninės prieglobstį gavusių užsieniečių ir atskirose integracijos srityse slypinčios problemos.

Pabėgėlių integracija įvairiose pasaulio šalyse yra problemiška ir tampa įvairių mokslo krypčių nuolatinio diskurso objektu. Sociologų darbuose ypatingai išryškinama socialinio kapitalo ir socialinių tinklų reikšmė sėkmingai pabėgėlių integracijai į visuomenę (Korac, 2001; Lamba, Krahn, 2003; Remennick, 2003). Pabėgėlių integracija tampa ir socialinio darbo tyrinėjamu objektu (Potocki-Tripodi, 2002; Matikainen, 2003; Valtonen, 2008), nes pabėgėliai atvykę į naują šalį susiduria su socialinės pagalbos poreikiais, kuriuos padėti patenkinti gali tik kompetentingas socialinis darbuotojas, turintis multikultūrinio bendravimo įgūdžių. Užsienio psichologų mokslo darbuose (Kristal-Andersson, 2000; Berliner, Mikkelsen, 2006) analizuojama pabėgėliams ir imigrantams teikiama psichologinė pagalba individualiu lygmeniu ir psichoedukacinė pagalba bendruomenėse. Užsienio psichiatrų ir sveikatos specialistų mokslo darbuose didelis dėmesys skiriamas pabėgėlių sveikatai, klinikinėms charakteristikoms ir teikiamos sveikatos priežiūros pagalbos formoms (Van Arsdale, Kennedy, 1999; Mscoll, Johnson, 2006; Amer, Hovey, 2007). Užsienio edukologai (McLaughlin, 1997; Chen, 2006) savo moksliniuose darbuose išryškina multikultūrinio ugdymo aspektus prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos kontekste.

Lietuvos sociologai pradeda tyrinėti etninių grupių integracijos procesą. N. Kasatkina, T. Leončikas (2003) nagrinėjo Lietuvos etninių grupių adaptaciją, išryškindami pagrindines prielaidas, palankias etninių grupių integracijai. V. Beresnevičiūtė (2005) analizavo etninių grupių socialinės integracijos dimensijas šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. Bendruosius pabėgėlių teisės klausimus Lietuvos ir Europos Sąjungos kontekste nagrinėjo L. Vysockienė (2005), išryškindama pabėgėlių teisę kaip tarptautinės žmogaus teisių sistemos dalį, pabėgėlių teisės šaltinius. Tautinių mažumų kaip etninės grupės švietimo klausimus analizavo edukologai: T. Tamošiūnas (2004), N. Saugienienė (2003), D. Janonienė, D. Survutaitė (2007). Vykstantis mokslinis diskursas daugiausia yra nukreiptas į etninių grupių, t. y. tautinių mažumų, integracijos procesų analizę, tačiau prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos problemos mažai tyrinėtos. Per paskutinį dešimtmetį atlikta keletas tyrimų: 2003 m. Darbo ir socialinių tyrimų institutas atliko „Prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių ir jų šeimų narių socialinių ir profesinių poreikių tyrimą“, kuriame pateikiama informacija, išvados bei pasiūlymai dėl prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programos veiksmingumo galimybių didinimo. 2007 m. atliktas valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai efektyvumo vertinimas. V. Dambrava, D. Grigolovičienė 2008 m. tyrė pabėgėlių socialinį ir kultūrinį savitumą teisiniu ir sociologiniu požiūriu. Lietuvos vartotojų institutas 2009 m. atliko tris tyrimus: Lietuvos visuomenės požiūris į pabėgėlius; prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių nuomonė apie Lietuvos visuomenės požiūrį į juos; pabėgėlių įvaizdžio 2008 m. spaudoje analizė (Tyrimai, 2012). 2010 m. atliktas A. Bartkevičienės tyrimas apie Dienos centre „Kultūrų įkalnė“ teikiamų paslaugų efektyvumą ir poreikį. Svarbu pabrėžti, jog atlikti tyrimai nukreipti į prieglobstį gavusių užsieniečių asmeninių poreikių ir problemų analizę, tačiau neatskleidžiamos integracijos srityse egzistuojančios problemos, kurios apsunkina patį integracijos procesą. Todėl keliamas **probleminis klausimas**, su

kokiomis problemomis susiduria prieglobstį gavę užsieniečiai įsidarbinimo, švietimo, būsto, sveikatos priežiūros, socialinių ryšių kontekste? Tyrimo **objektas** – prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos problemos Lietuvoje. Tyrimo **tikslas** – atskleisti prieglobstį gavusių užsieniečių vidines ir išorines integracijos problemas Lietuvoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, dokumentų analizė, padėjusi išryškinti prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai būdingus požymius ir sudaryti tyrimo instrumentą. Siekiant ištirti prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos problemas Lietuvoje buvo pasitelkta mišri tyrimo strategija. Taikyta pabėgėlių apklausos raštu metodas (instrumentas – klausimynas). Klausimynas sudarytas remiantis A. Ager, A. Strang (2008) integracijos modeliu ir atsižvelgiant į Lietuvos kontekstą. Klausimyne vyravo uždaro tipo klausimai, respondentai buvo prašomi pažymėti jiems reikšmingus, klausimyne pateiktus atsakymų variantus. Taikytas pusiau struktūruotas interviu metodas, kuriuo siekta gauti informaciją iš darbuotojų, atsakingų už prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos proceso įgyvendinimą, apie jų integracijos procese kylančias problemas. Gauti duomenys analizuoti turinio analizės metodu.

Tyriamųjų imtis. Prieglobstį gavusių užsieniečių apklausai atlikti pasirinktas tikslinės atrankos būdas. Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai – pabėgėlio statusas ir suteikta papildoma apsauga Lietuvoje, dalyvaujantys arba dalyvavę socialinės integracijos programoje. Tyrimas atliktas 2011 metais. Prieš vykstant į pabėgėlių telkimosi centrus, buvo susisiekiama su institucijų vadovais, kurie buvo supažindinti su tyrimo tikslu, uždaviniais, eiga bei anketų klausimais. Tik gavus jų leidimą, buvo vykstama tiesiogiai į centrus ir pabėgėlių prašoma užpildyti anketas. Tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, informuoti apie konfidencialumo ir anonimiškumo išlaikymą. Kadangi ne visi pabėgėliai moka lietuvių kalbą, anketos buvo išverstos į anglų ir rusų kalbas. Iš viso tyrime dalyvavo 52 respondentai, iš jų 35 vyrai ir 17 moterų, gyvenantys Vilniuje, Kaune, Rukloje. Respondentų amžius – nuo 18 iki 60 metų. Septyniolikos respondentų amžius – 31–40 metų, penkiolikos – 26–30 metų, trylikos – 18–25 metai ir septynių – 40–60 metų. Dauguma respondentų buvo iš Rusijos Federacijos – 24 asmenys ir Afganistano – 14 asmenų, po kelis iš Šri Lankos (4), Somalio (2), Nepalo (2), Indijos (2), Azerbaidžiano (3), vienas iš Baltarusijos. Dvidešimt keturi respondentai nurodė, jog yra susituokę, dvidešimt trys – vieniši, trys – išsiskyrę, du našliai.

Darbuotojų interviu atlikti taikytas tikslinės atrankos būdas. Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai – darbo stažas su prieglobstį gavusiais užsieniečiais ne mažesnis kaip treji metai. Interviu dalyvavo 5 darbuotojai: trys dirbantys valstybinėse institucijose, du dirbantys nevyriausybinėje organizacijoje. Tyrimas buvo vykdomas nepažeidžiant tiriamųjų teisių bei laikantis tyrimo etikos principų.

Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos samprata

Prieglobstį gavę užsieniečiai susiduria su įvairiomis integracijos problemomis priimančioje visuomenėje, todėl svarbu išryškinti integracijos apibrėžtis. J. W. Berry pirmasis (1997) plėtojo teoriją, jog prisitaikantis individas, kontaktuodamas su

priimančia kultūra, pasirenka vieną iš keturių akulturizacijos strategijų (asimiliaciją, segregaciją, integraciją, marginalizaciją). M. Korac (2001) teigia, jog integracija – tai *dialogu paremtas* procesas, kuris apima naujai atvykusių asmenų bei priimančios visuomenės dvikryptį bendravimą ir abipusį prisitaikymą. Panašaus požiūrio laikosi ir T. Martikainen (2005). Jis teigia, kad integracija – tai procesas, kai naujai atvykę asmenys tampa egzistuojančios sociopolitinės bendruomenės nariais, per kurį įtraukiami į įvairias priimančios visuomenės socialines struktūras. Šio dvipusio proceso metu atvykusieji siekia išsaugoti savo kultūrinį identitetą, o priimanti visuomenė siekia prisitaikyti prie naujai atvykusiųjų.

Anot N. Kasatkinos, T. Leončiko (2003) integracijos terminu apibūdinami vyksmai, turintys įtakos įvairių subjektų arba veikėjų susijungimui į socialinę sistemą, į visumą, t. y. bendruomenę, bendriją ar kitą darinį. N. Statkus (2004) teigia, jog integracija suteikia etninėms mažumoms visateisių visuomenės narių statusą garantuojant jiems lygias galimybes, teises ir pareigas, sukuriant visiems bendrą politinę kultūrą ir pilietinį identitetą, kartu išsaugojant etninių mažumų tapatybių savaimingumą. Lietuvos Respublikos teisės aktuose užsieniečių, gavusių prieglobstį, integracija apibrėžiama kaip konkretaus asmens (šeimos) adaptacijos svetimoje aplinkoje procesas, kuris prasideda Pabėgėlių priėmimo centre ir tęsiamas savivaldybių teritorijoje ir kurio metu asmeniui (šeimai) pagal poreikius suteikiamos švietimo, medicinos, socialinės ir kitos paslaugos, kad asmuo (šeima) galėtų įsijungti į bendruomenę ir darbo rinką (*Valstybės žinios*. 2009, Nr. 83-3449). Apibendrinant pateiktas integracijos apibrėžtis, galima būtų išskirti šiuos integracijai būdingus požymius: **INTEGRACIJA** → *dvipusis procesas, įtraukiantis tiek pabėgėlius, tiek juos priimančią visuomenę* → *adaptacijos procesas, kai pagal poreikius užsieniečiui suteikiamos švietimo, medicinos, socialinės ir kitos paslaugos* → *kai naujai atvykę asmenys tampa egzistuojančios sociopolitinės bendruomenės nariais* → *išsaugo savo kultūrą* → *priimanti visuomenė prisitaiko prie naujai atvykusių užsieniečių* → *suteikia visateisį visuomenės narių statusą, garantuojantį prieglobstį gavusiems užsieniečiams lygias galimybes, teises ir pareigas dalyvaujant visose priimančios visuomenės srityse* → **INTEGRACIJA**.

Konceptualiąją pabėgėlių integracijos modelio struktūrą pasiūlė A. Ager, A. Strang (2008). Mokslininkų teigimu, integracijos struktūrą sudaro penki pagrindiniai lygmenys, apimantys konkrečias integracijos sritis: *priemonės*, kurios nukreiptos į įsidarbinimo, švietimo, būsto, sveikatos priežiūros sritis; *socialiniai ryšiai*, kurie apima socialinius ryšius etninėje bendruomenėje, draugystės ryšius su kitomis bendruomenėmis, socialinius ryšius su institucijomis, kurios teikia valstybines ir vietinio / savivaldos lygmens paslaugas; *fasilitatoriai*, kurie apima kalbos ir kultūros žinias, stabilumą ir saugumą; *bazinis lygis*, kuris apima teises ir pilietybę.

Pastarųjų mokslininkų teigimu, integracijos schema – tai įrankis, skirtas pabėgėlių poreikių ir pasiekimų išmatavimui, bendrai integracijos proceso suvokimo plėtrai. Remiantis šia schema galima įvertinti integracijos procesą: individo lygiu, grupės, kiekybiniu aspektu, kokybiniu aspektu.

Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos problemos: tyrimo rezultatai

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti pabėgėlių integracijos problemas **įsidarbinimo, švietimo, būsto, sveikatos priežiūros, socialinių ryšių srityse**.

Siekiant nustatyti pabėgėlių integracijos problemas **darbo rinkoje** dėmesys buvo sutelktas į šiuos aspektus: kokia darbo veikla respondentas užsiėmė savo šalyje, ar šiuo metu dirba, jei taip, tai kokiame sektoriuje, koks mėnesinio atlyginimo dydis, kiek valandų per savaitę dirba, ar patenkinti savo darbu.

Tyrimas parodė, jog daugiau negu pusė respondentų neturi jokios darbinės patirties, nes savo kilmės šalyje buvo mokiniai arba studentai. Tai lemia ir jaunas respondentų amžius, kai jie išvyko iš savo kilmės šalies. Tarp tų, kurie nurodė turintys darbinės patirties, ją įgijo dirbdami komunalinio, socialinio ar asmeninio aptarnavimo sferose bei statybose. Darbo patirties neturėjimas gali būti vienas iš veiksnių, apsunkinančių jų darbo paieškas Lietuvoje. Tyrimo metu paaiškėjo, jog 19 respondentų dirbo, o 33 – nedirbo. Tyrimas atskleidė, jog respondentai dirba viešbučiuose ir restoranuose, statybose, didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje, komunalinio aptarnavimo ir socialinių paslaugų teikimo srityse, tačiau daugiau nei pusė jų nėra patenkinti savo darbu. Šeši dirbantys gauna daugiau nei 1 500 litų dydžio atlyginimą, devyni jų – nuo 1 000 iki 1 500 litų per mėnesį ir keturi – 600–800 litų dydžio mėnesinį atlyginimą, nors dauguma jų dirba daugiau nei 40 val. per savaitę.

Remiantis darbuotojų, dirbančių su pabėgėliais, teigimu prieglobstį gavę užsieniečiai integruodamiesi į darbo rinką susiduria su šiomis problemomis: per dideli lūkesčiai ir neadekvatus savo situacijos suvokimas ieškantis darbo („*Viena iš didžiausių problemų tai turbūt yra nereali lūkesčiai, per dideli lūkesčiai tam tikrais atvejais*“ (A); „*Jie ne visada įvertina realiai savo galimybes ir svajoja apie darbą, kurio tuo metu gauti negali*“ (B) „...*neadekvatus savęs suvokimas darbo rinkoje yra vienas iš esminių punktų...*“ (D); motyvacijos stoka apsunkina darbo paieškas („...*yra kita problema – motyvacijos stoka ir nesuvokimas, kad net ir mažai apmokamas darbas yra vertingesnis negu jokio darbo neturėjimas...*“ (C); išsilavinimo stoka, profesijos neturėjimas ir lietuvių kalbos nemokėjimas sukelia problemas įsidarbinant („...*sunku įsitraukti į darbo rinką, kadangi neturi profesijos, dažniausiai išsilavinimo irgi, kalbos nemoka...*“ (E), „*darbdaviai nenori priimti kitataučių ir kitų kultūrų žmonių, nes jie nemoka lietuvių kalbos*“ (A); patirtos nesėkmės įsidarbinant demotyvuoja pabėgėlius ir mažina jų savivertę („*Kai kurie darbdaviai nenori priimti jų, nes tai yra užsienietis, todėl jie praranda ir motyvaciją. Jiems atrodo, kad niekam čia manęs nereikia ir nereikės.*“ (A); adekvačios sistemos, leidžiančios patvirtinti savo turimą išsilavinimą, nebuvimas („...*nėra sistemos kuri leistų užsieniečiams išlaikyti kažkokius egzaminus ir pasitvirtinti kvalifikaciją čia Lietuvoj, tai tas irgi turi įtakos įsidarbinimui*“ (C), „...*kai kurie žmonės apskritai neturi dokumentų, kadangi karo metu nelabai kas galvoja, kaip man dabar išsaugoti kokį mokyklos baigimo pažymėjimą...*“ (A); sudėtinga aukštojo mokslo dokumentų sertifikavimo sistema Lietuvoje („...*yra labai sudėtinga aukštojo mokslo dokumentų sertifikavimo*

sistema, pavyzdžiui, atsivežus dokumentus yra sudėtinga pasitvirtinti tą pačią kvalifikaciją Lietuvoje (D); pasitikėjimo savimi stoka (psichologiškai silpnas, nepasiruošęs, trūksta gebėjimų priimti sprendimus, laukia, kol kažkas už juos padarys...“ (B).

Švietimo srityje siekta išsiaiškinti, koks respondentų išsilavinimas, kokios jų mokymosi galimybės Lietuvoje, kokią specialybę jie norėtų įgyti ir ar jie patenkinti Lietuvos švietimo sistema. Taip pat respondentų klausta, kokias kalbas jie moka. Pastarasis klausimas suformuluotas darant prielaidą, jog kalba yra vienas iš esminių integracijos fasilitatorių.

Tyrimo duomenys atskleidė, jog dauguma (20) tyrimo dalyvių turėjo vidurinį išsilavinimą, 13 – aukštąjį, 11 – profesinį, po kelis jų nurodė turintys pradinį, pagrindinį, aukštesnįjį ir nebaigtą aukštąjį išsilavinimą. Beveik pusė apklaustųjų teigė, jog jiems buvo sudarytos galimybės mokytis Lietuvoje: 23 respondentai lankė įvairius mokymus, kursus, paskaitas. Iš jų 8 buvo patenkinti švietimo sistema, 9 – iš dalies patenkinti, o 6 buvo nepatenkinti. Paklausti apie norimą įgyti specialybę Lietuvoje, 26 respondentai nurodė, jog jų turima profesija juos tenkina. Likusieji respondentai nurodė, jog norėtų įgyti profesiją šiose srityse: komunalinio aptarnavimo, socialinių paslaugų teikimo, finansinio tarpininkavimo, viešbučių, restoranų, sveikatos priežiūros ir transporto, sandėliavimo ir ryšių sferose. Remiantis gautais duomenimis galima teigti, jog apie pusę respondentų nėra įgiję profesijos. Manytina, kad svarbu būtų vykdyti profesinį orientavimą ir konsultavimą, nukreiptą į pabėgėlių profesinės motyvacijos stiprinimą, profesinę kvalifikaciją suteikiančių programų kūrimą ir/ar tobulinimą, atsižvelgiant į darbo rinkos ir individualius pabėgėlių poreikius.

Tyrimo metu atkreiptas dėmesys į kalbos mokėjimą kaip vieną iš svarbių pabėgėlių integracijos fasilitatorių. Tyrimo duomenys parodė, jog 3 pabėgėliai moka 5 kalbas, 9 – 4 kalbas, 15 – 3 kalbas, 15 – 2 kalbas ir 10 – vieną kalbą. Nustatyta, jog iš 52 respondentų tik 15 moka lietuvių kalbą, 33 – rusų, 21 – anglų. Lietuvių kalbos nemokėjimas gali būti viena iš kliūčių integruojantis į darbo rinką ir kitas gyvenimo sritis.

Atlikto interviu su darbuotojais rezultatai parodė, jog prieglobstį gavę užsieniečiai susiduria su problemomis švietimo srityje. Viena, jie nenori mokytis lietuvių kalbos dėl šių priežasčių: mokantiems rusų kalbą nėra poreikio mokytis lietuvių kalbos, nes šia kalba galima susikalbėti („Jie puikiai susišneka rusiškai... Žmogus neturi to poreikio, nes gali susikalbėti rusiškai. Jis mano, kam mokytis dar vieną kalbą, jei galiu išgyventi su ta kalba, kurią moku“ (B); neturi motyvacijos mokytis lietuvių kalbos, nes neplanuoja Lietuvoje gyventi („...Ne visi mato motyvaciją mokytis lietuvių kalbos, kai ruošiasi išvykti į gimtuosius kraštus arba toliau kažkur į Europą, o Europoje vėlgi lietuvių kalbos kažin ar reikės (A); nesaugumo jausmas ir pastovumo stoka dėl išgyventų skausmingų patirčių („...jūsų visos karo patirtys ir nenoras naujų dalykų priimti, kai žmogus jaučiasi nesaugus, jeigu nėra to pastovumo...“ (C). Antra, paaiškėjo prieglobstį gavusių užsieniečių asmeninio įgalinimo stoka iš mokymo procesą organizuojančių asmenų („...sėdi 2 metus, mokaisi profesijos, lietuvių kalbos, istorijos pažinimo, bet nieko negali padaryti gyvai..“ (B); „...vyksta ir perkvalifikavimo kursai, lietuvių kalbos mokymai ir kiti, bet tiesiog trūkumas – savarankiškumo, reikia skatinti savarankiškumą...“ (C). Trečia, mokymai organizuojami neatsižvelgiant į pabėgėlių individualius

poreikius ir kultūrinius skirtumus („Yra organizuoti įvairūs kursai – tai ir moterims buvo siuvėjų kursai, organizuoti visokie vairuotojų kursai tam, kad užsieniečiai turėtų didesnes galimybes įsidarbinti įvairiose organizacijose. Jie buvo organizuoti iš projektų lėšų, neatsižvelgiant į pabėgėlių poreikius. Pavyzdžiui, kai kurios moterys, pabaigusios kirpėjų kursus, pasakė, kad negalės dirbti kirpėjomis dėl to, kad reikės kirpti vyrus, o ne visos kirpyklos priima kirpėjas, kurios nekerpa vyrų (E). Ketvirta, ugdymo institucijos nėra pasirengusios priimti prieglobstį gavusių užsieniečių („Taip pat mokyklos nėra pasirengusios mokyti kitataučių pritaikant specialias programas. Labai nenoriai priima kitataučius...“ (A). Penkta, prastas lietuvių kalbos mokėjimas dėl teisės aktuose numatyto riboto lietuvių kalbos valandų skaičiaus („Problemos švietimo sityje, susijusios su tuo, kad jie nemoka lietuvių kalbos, o integracijos tvarkose numatytas nepaprastai mažas lietuvių kalbos mokymosi valandų skaičius“ (D).

Apgyvandinimo, būsto srityse siekta išsiaiškinti, kokiomis būsto nuosavybės teisėmis pabėgėliai disponuoja, kiek asmenų kartu gyvena, kiek vidutiniškai per mėnesį išleidžia būsto išlaidas, ar patenkinti savo gyvenamuoju būstu. Tyrimo duomenų analizė parodė, jog 41 respondentas gyvena valstybės suteiktame būste, 11 būstus nuomojasi Vilniaus ir Kauno miestuose. Tyrimas atskleidė, jog Vilniuje, Kaune ir Ruklos pabėgėlių priėmimo centre viename kambaryje vidutiniškai gyvena apie 3 žmones. Manytina, jog pabėgėliams, gyvenantiems valstybės suteiktame būste, nėra sudaromos visavertės gyvenimo sąlygos, užtikrinančios asmens privatumą ir orumą.

Taip pat paaiškėjo, jog tiriamieji, gyvenantys Vilniuje ir Kaune, vidutiniškai už būsto nuomą ir komunalinius patarnavimus išleidžia apie 840 litų per mėnesį. Įdomu tai, jog nepaisant respondentų gyvenamosios vietos, tiek Rukloje, Kaune ar Vilniuje gyvenantys užsieniečiai teigia, kad yra patenkinti savo gyvenamąja vieta – 23, iš dalies patenkinti – 13, o nepatenkinti – 16.

Interviu duomenys atskleidė, jog prieglobstį gavę užsieniečiai apgyvandinimo, būsto srityse susiduria su šiomis kliūtimis: jiems sunku išsinuomoti būstą dėl neigiamo visuomenės požiūrio ir stereotipų („Labai sunku užsieniečiams išsinuomoti butą, kadangi nuomotojai sužinoję, kad tai pabėgėliai, atsisako nuomoti.“ (A); „...ne visais atvejais jie gali gauti norimą būstą dėl susiklosčiusios stereotipinės nuomonės apie pabėgėlius arba apie tam tikros tautybės asmenis kaip, pavyzdžiui, ten čėčėnai, afganistaniečiai...“ (E); „...labai ryškus tas pasakymas, kad aš su savais ne visada susitariu, tai kur aš dar čia susitarsiu su tokiais nuomininkais kaip čėčėnai ar panašiai“ (C); sunki finansinė padėtis apriboja būsto pasirinkimo galimybes („...yra finansinė problema didelė, todėl kad dauguma pabėgėlių dirba ne kvalifikuotą darbą, jeigu apskritai dirba“ (B); „...jų atlyginimai nėra tokie, kad jie galėtų leisti sau bet kokią būstą išsinuomoti. Labai didelė dalis atlyginimo išeina būsto nuomai...“ (D); kasdieninio gyvenimo įgūdžių stoka („Pradėjus mokėti pašalpas būstui grynais, prieglobstį gavę užsieniečiai susidūrė su gyventojų nepasitikėjimu dėl būsto apmokėjimo (anksčiau sutartis sudarydavo su nuomotoju kuruojanči įstaiga), tačiau vis tiek kada nors jie susidurtų su tokia problema, kuo anksčiau jie išmoks vesti derybas ir ieškoti būsto (dabar darbuotojai vis tiek padeda susirasti ar sutarti dėl nuomos), tuo geriau. Jie turi išmokti tvarkyti savo biudžetą ir skirti lėšas būstui ir komunalinių paslaugų apmokėjimui, įgyti šiuos įgūdžius“ (B).

Sveikatos priežiūros srityje siekta išsiaiškinti, kiek pinigų vidutiniškai per mėnesį išleidžiama sveikatos priežiūrai, ar patenkinti savo sveikata ir sveikatos priežiūros sistema Lietuvoje.

Dauguma respondentų teigė, jog per mėnesį jie išleidžia nuo 20 iki 300 litų sveikatos priežiūrai. Paaiškėjo, jog 20 respondentų yra nepatenkinti savo sveikata, iš dalies patenkinti – 5, patenkinti – 26. Be to, tik 16 respondentų buvo patenkinti sveikatos priežiūros sistema Lietuvoje, o 21 – nepatenkintas ir 15 iš dalies patenkinti.

Interviu duomenys atskleidė, jog prieglobstį gavę užsieniečiai **sveikatos priežiūros srityje** susiduria su šiais sunkumais: užsieniečiai, kuriems suteikta papildoma apsauga ir turintys laikiną leidimą gyventi Lietuvoje ir neturintys darbo ir/ arba nedalyvaujantys integracinėje programoje, susiduria su sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo problemomis („Aktualiausia jų sveikatos draudimo problema. Užsienietis, turintis leidimą laikinai gyventi Lietuvoje ir neturintis darbo, neturi teisės gauti sveikatos paslaugų. Būtinoji pagalba, aišku, skiriama.“ (B); *Tuo atveju, jeigu užsienietis nedalyvauja integracijos programoje ir turi leidimą laikinai gyventi Lietuvoje, jis neturi teisės gauti paramą, kad jam organizacijos apmokėtų sveikatos draudimą. Jis privalo pats susimokėti ir jam taikoma kaina yra visiškai kitokia*“(C). Taip pat paaiškėjo labai svarbus aspektas, atskleidžiantis pabėgėlių psichinės ir fizinės sveikatos problemas dėl patirtų traumų ir skauskingų patirčių kilmės šalyje („...yra labai sudėtinga jų fizinė ir psichinė būklė dėl patirtų traumų, dėl gyvenimo nestabilumo ir to saugumo neužtikrinimo. Net ir čia, kaip ir saugioje šalyje, jiems pablogėja sveikata....“ (D). Tyrimas atskleidė, jog prieglobstį gavę užsieniečiai tęstinės integracijos metu susiduria su „problema medicinos įstaigose – tai kalbos nemokėjimu, stringančia ligonių kasų sistema, dažnai gydytojai nemato savo sistemoje užsieniečio draudimo“ (A). Galima teigti, jog pabėgėlių sveikatos problemos gali apsunkinti integracijos procesą įvairiose gyvenimo srityse. Akcentuotina ir tai, jog Lietuvos sveikatos sistemoje turėtų būti inicijuoti sisteminiai pokyčiai, kurie padėtų užtikrinti prieglobstį gavusių užsieniečių sveikatos priežiūrą.

Siekiant atskleisti pabėgėlių **socialinius ryšius** dėmesys buvo sutelktas į šiuos aspektus: ar prieglobstį gavę užsieniečiai patenkinti tarpusavio santykiais su vietos bendruomene, kaip dažnai bendrauja su vietos bendruomene, kaip dažnai susitinka su draugais ir etninės bendruomenės nariais ir su kokiais asmenimis dažniausiai bendrauja ir kreipiasi pagalbos, esant reikalui.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog 23 respondentai bendrauja dažnai su vietos bendruomene, 19 – retai, o 10 – nebendrauja. Gauti duomenys parodė, jog dauguma respondentų, t. y. 30, yra patenkinti santykiais su vietos bendruomene, 14 – iš dalies patenkinti ir 8 – nepatenkinti. Paaiškėjo, jog 27 respondentai dažnai susitinka su etninės bendruomenės nariais, 19 – susitinka retai ir 6 – visai nesusitinka. Detalesnė duomenų analizė atskleidė, jog dalis respondentų nesusitinka su etninės bendruomenės nariais, nes Lietuvoje yra mažai jų etninės grupės žmonių. Tyrimo metu nustatyta, jog dauguma respondentų dažniausiai bendrauja ir kreipiasi pagalbos, esant reikalui, į šeimos narius, draugus, centro darbuotojus, kuratorius. Galima teigti, jog pabėgėlių socialiniai ryšiai pagrįsti abipuse interakcija – komunikacija vyksta tiek su etninės bendruomenės nariais, tiek su vietos bendruomene.

Interviu duomenys atskleidė, jog integracijos pradžioje prieglobstį gavę užsieniečiai labiausiai ryšius palaiko su savo etninės grupės nariais, vėliau jų socialiniai ryšiai plečiasi („Pradžioje integracijos labiausiai užsieniečiai bendrauja ir palaiko ryšius su jų pačių tėvynainiais. Atvykę į Lietuvą jie sunkiai kalba kitomis kalbomis, todėl bendravimui trukdo menkos kalbos žinios. Vėliau, truputi pramokę kalbą, pabėgėliai pradeda susibendrauti su Lietuvos visuomenės nariais mokymų metu, renginių metu ir t. t., taip pat užsieniečiai yra priversti palaikyti socialinius ryšius ir su institucijomis, kurios teikia įvairias paslaugas (A). Taip pat paaiškėjo, jog šeimos dėl savo uždarmo palaiko mažiau socialinių ryšių su priimančiąja visuomene nei viengungiai, ir jų socialiniai ryšiai glaudesni su etninės grupės nariais („Kai jie turi šeimą, jie turi paramą šeimoje... Jie laikosi grupėje vieni prie kitų ir tas yra jų bendruomeniško gyvenimo būdas. Jie linkę vis tiek būti grupėmis, tai gal todėl pati integracija į visuomenę sunkėja...“ (D). Manytina, jog institucijos, atsakingos už prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos procesą, turėtų inicijuoti tarpusavio sąveiką skatinančias veiklas, nukreiptas į socialinių ryšių plėtrą.

IŠVADOS

1. Tyrimas atskleidė, jog prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos problemos įsidarbinimo, švietimo, būsto, sveikatos priežiūros, socialinių ryšių srityse yra dvejopos: vidinės – parodo jų asmenines problemas integruojantis į Lietuvos visuomenę, o išorinės – glūdi pačioje integracijos sistemoje.
2. Prieglobstį gavę užsieniečiai, integruodamiesi į darbo rinką, susiduria su šiomis problemomis: per dideli lūkesčiai ir neadekvatus savo situacijos suvokimas ieškantis darbo, motyvacijos, išsilavinimo stoka, profesijos neturėjimas ir lietuvių kalbos nemokėjimas, pasitikėjimo savimi stoka, patirtos nesėkmės įsidarbinant demotyvuoja ir mažina jų savivertę, adekvačios sistemos, leidžiančios patvirtinti savo turimą išsilavinimą, nebuvimas, sudėtinga aukštojo mokslo dokumentų sertifikavimo sistema Lietuvoje.
3. Švietimo srityje nustatytos šios problemos: motyvacijos stoka mokantis lietuvių kalbos, įgalinimo stoka iš mokymo/si procesą, organizuojančių asmenų, mokymai organizuojami neatsižvelgiant į prieglobstį gavusių asmenų individualius poreikius ir kultūrinius skirtumus, ugdymo institucijos nėra pasirengusios priimti prieglobstį gavusių užsieniečių, menkas jų lietuvių kalbos mokėjimas dėl Lietuvos teisės aktuose numatyto riboto lietuvių kalbos valandų skaičiaus.
4. Tyrimo rezultatai išryškino, jog apgyvendinimo, būsto srityse prieglobstį gavusiems sunku išsineuoti būstą dėl neigiamo visuomenės požiūrio ir stereotipų, sunki jų finansinė padėtis apriboja būsto pasirinkimo galimybes, stokojama kasdieninio gyvenimo įgūdžių.
5. Tyrimas atskleidė, jog prieglobstį gavę užsieniečiai turi psichinės ir fizinės sveikatos problemų dėl patirtų traumų ir skausmingų patirčių kilmės šalyje ir tai gali apsunkinti jų integracijos procesą įvairios srityse. Sveikatos priežiūros sistemoje užsieniečiai, kuriems suteikta papildoma apsauga ir turintys laikiną leidimą gy-

- venti Lietuvoje ir neturintys darbo ir/arba nedalyvaujantys integracinėje progamoje, susiduria su sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo problemomis.
6. Prieglobstį gavusių užsieniečių socialiniai ryšiai pagrįsti abipuse interakcija – komunikacija vyksta tiek su etninės bendruomenės nariais, tiek su vietos bendruomene. Tyrimas atskleidė, jog integracijos pradžioje prieglobstį gavę užsieniečiai labiausiai ryšius palaiko su savo etninės grupės nariais, vėliau jų socialiniai ryšiai plečiasi. Išryškėjo svarbus aspektas, jog pabėgėlių šeimos dėl savo uždarmo palaiko mažiau socialinių ryšių su priimančiąja visuomene nei viengungiai. Jie linkę bendrauti su savo etninės grupės nariais.

LITERATŪRA

- Amer, M.M., Hovey, J.D. Sociodemographic differences in acculturation and mental health for a sample of second generation & early immigrant Arab Americans. *Journal of Immigrant and Minority Health*. 2007, 9: 335-347.
- Ager, A., Strang, A. Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*. 2008, 21 (2): 166-191.
- Bartkevičienė, A. *Teikiamų paslaugų efektyvumas ir poreikis sienos centre „Kultūrų įkalnė“*. Vilnius, 2010.
- Beresnevičiūtė, V. *Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005.
- Berliner, P., Mikkelsen, E. N. Psycho-Education with Asylum Seekers and Survivors of Torture. *International Journal for the Advancement of Counselling*. 2006, 28 (3):289-301.
- Berry, J. W. Immigration, acculturation and adaptation. *Applied psychology: An international Review*. 1997, 46 (1): 5-68.
- Chen, S. J. On epochal mission of multicultural education in a perspective of globalization. *Frontiers of Education in China*. 2006, 1 (3): 339-349.
- Dambra, V.; Grigolovičienė, D. *Informacijos apie pabėgėlių socialinį ir kultūrinį savitumą Lietuvoje apibendrinimas ir įvertinimas teisiniu ir sociologiniu požiūriu*. Vilnius, 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta...].<http://www.lygybe.lt/assets/pabegeliu_socialinis_ir_kulturinis_savitumas.pdf>
- Janonienė, D.; Survutaitė, D. Tautinių mažumų vaikų mokyklinė integracija. *Pedagogika*. 2007, 86: 156-162.
- Kasatkina, N.; Leončikas, T. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
- Korac, M. Cross-Ethnic, Self-Reception System, and Functional Integration of Refugees From the Former Yugoslavia in Rome. *Journal of International Migration and Integration*. 2001, 2 (1): 1-26.
- Kristal-Andersson, B. Psychology of the refugee, the immigrant and their children. Development of a conceptual framework and application to psychotherapeutic and related support. Doctoral dissertation. University of Lund, 2000.
- Lamba, N. K., Krahn, H. Social Capital and Refugee Resettlement: The Social Networks of Refugees in Canada. *Journal of International Migration and Integration*. 2003, 4 (3): 335-360.
- Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73-2539.
- Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 93-3984.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo

ministro 2004 m. spalio 21 d. įsakymu Nr. A1-238 „Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 83-3449.

Martikainen, T. Religion, Immigrants and Integration. AMID Working Paper Series 43/2005. Aalborg: AMID, 2005.

Matikainen, J. The Finnish Red Cross in Refugee Settlement: Developing the Integration Timeline as a Tool for Integration in the Kotopolku Project. *Journal of International Migration and Integration*. 2003, 4 (2): 273-295.

McCull, H., Johnson, S. Characteristics and needs of asylum seekers and refugees in contact with London community mental health teams: A descriptive investigation. *Social Psychiatry Epidemiology*, 2006, 41: 789-795.

McLaughlin, T. H. *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė*. Kaunas: Technologija, 1997.

Migracijos departamentas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-02-10]. <<http://www.migracija.lt/index.php?-336606483>>.

Potocky-Tripodi, M. Best practices for social work with refugees and immigrants. New York: Columbia University Press, 2002.

Prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių ir jų šeimų narių socialinių ir profesinių poreikių tyrimas. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2003.

Statkus, N. *Tapatybės politika etniniam konfliktams reguliuoti*. Vilnius: Versus aureus, 2004.

Saugėnienė, N. *Lietuvos tautinių mažumų švietimas multikultūriškumo vertybiniame kontekste*. Kaunas: Technologija, 2003.

Tamošiūnas, T. *Multikultūrinis švietimas. Mokyklos demokratizacija: problemos ir sprendimų paieška*. Vilnius: Valgra, 1998.

Tyrimai, susiję su pabėgėlių integracija Lietuvoje (2009 m.) [interaktyvus]. Lietuvos vartotojų institutas [žiūrėta 2012-01-29]. <<http://www.vartotojai.lt/index.php?id=175>>.

Valtonen, K. Social Work and Migration: Immigrant and Refugee Settlement and Integration. Farnham, Surrey: Ashgate Publishing Limited, 2008.

Van Arsdale, P. W., Kennedy, D. F. Treating Refugee Victims of Torture: Creation of the Rocky Mountain Survivors Center. *Journal of Immigrant Health*. 1999, 1 (3): 155-164.

Vysockienė, L. *Pabėgėlių teisė*. Monografija. Vilnius, 2005.

INTEGRATION PROBLEMS OF ALIENS GRANTED ASYLUM IN LITHUANIA

Aistė Bartkevičienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The article aims to reveal the internal and external integration problems of aliens granted asylum in the domains of employment, education, housing, health care and social relations. Mixed research strategy is used in the article: a questionnaire for aliens that were granted asylum and semi-structured interview with staff responsible for integration process implementation. The research included 52 aliens granted asylum and 5 employees. The research was conducted in 2011. The results revealed the individual problems of aliens, granted asylum, integrating into Lithuanian society: motivation, self-confidence, lack of education, occupation, Lithuanian language skills, daily living skills; external problems of the Lithuanian integration system includes lack of access to services, particular attention is not paid to the individual needs of aliens granted asylum, cultural differences, domination of negative attitudes towards aliens granted asylum in the host society. In order to solve individual problems of persons granted asylum and issues of the integration system, it is recommended to promote social activeness of persons granted asylum, inter-institutional cooperation, develop social dialogue between foreigners and Lithuanian society, organize activities focused on mutual interaction.

Keywords: *asylum seeker, refugee, subsidiary protection, granted asylum, integration, integration problems.*

Thanks for Ieva Mukauskaitė contribution in doing the research.

